

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 929Holzapfel I.:376-056.263"18"

Prejeto: 27. 3. 2018

**Dunja Dobaja**

dr., asistentka z doktoratom, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: dunja.dobaja@inz.si

Ignacij Holzapfel, župnik in dekan v Ribnici, dobrotnik gluhoneme mladine

Ustanovitev ljubljanske gluhonemnice in ohranjanje spomina na Ignacija Holzapfla

IZVLEČEK

Prispevek se v prvem delu osredotoča na življenje in delo ribniškega dekana Ignacija Holzapfla. Raziskava je pokazala odsotnost poglobljenih virov o tem dobrotniku gluhoneme mladine, tako da se prispevek omejuje na osnovno predstavitev njegove življenjske poti. Drugi del prispevka je namenjen ljubljanski gluhonemnici, katere ustanovitev je tesno povezana z Ignacijem Holzapflom. Ta je namreč prispeval največjo vsoto denarja za izgradnjo učno-vzgojne ustanove, ki je slovenskim gluhonemim otrokom omogočila učenje v slovenskem jeziku. Pred njeno ustanovitvijo so se namreč ti šolali v nemških zavodih daleč od doma.

KLJUČNE BESEDE

Ignacij Holzapfel, Kranjska čbelica, Slavinja, Ribnica, gluhonemnica v Ljubljani, gluhonema mladina

ABSTRACT

**IGNACIJ HOLZAPFEL, PARISH PRIEST AND DEAN OF RIBNICA, BENEFACTOR
OF DEAF AND MUTE YOUTH
FOUNDING OF LJUBLJANA'S DEAF-MUTE INSTITUTE AND PRESERVING
THE MEMORY OF IGNACIJ HOLZAPFEL**

In the first part, the article describes the life and work of the dean of Ribnica, Ignacij Holzapfel. Given the absence of detailed sources on the benefactor of deaf and mute youth that was revealed during research, the article limits itself to drawing a basic outline of his life. The second part focuses on the deaf-mute institute in Ljubljana, the founding of which was closely linked to Holzapfel. In other words, he contributed the biggest amount of funds towards the construction of the above-mentioned educational institution, which provided Slovenian deaf and mute youth with the possibility to learn in the Slovenian language. Prior to its establishment, deaf and mute youth received education in German institutions far away from home.

KEY WORDS

Ignacij Holzapfel, Kranjska čbelica, Slavinja, Ribnica, deaf-mute institute in Ljubljana, deaf and mute youth

Kdo je bil Ignacij Holzapfel?

Ignacij Holzapfel se je rodil 15. julija 1799 v Trziču na Gorenjskem očetu Francetu in materi Elizabeti, roj. Dobrin. Po izročilu so bili starši premožni, saj naj bi imeli v lasti kar dve hiši. Holzapfel se je rodil dve leti po prvem prihodu Francozov na Kranjsko, ko so na slovenskih tleh ostali le slaba dva meseca. Za dalj časa so slovensko ozemlje zasedli leta 1809 in ustanovili Ilirske province. Nova uprava in zakonodaja sta, kljub temu da se je cesarska Francija že močno oddaljila od prvotnih načel francoske revolucije, za ozemlja, ki so leta 1809 prišla pod francosko oblast, pomenili velik napredek in prvi stik z moderno meščansko družbo.¹ Francoska vojska je po Napoleonovem porazu v Rusiji pričela zapuščati Ilirske province poleti 1813. Avgusta in septembra istega leta je avstrijska vojska ponovno zasedla Ljubljano in slovensko ozemlje. Večina slovenskega prebivalstva je Francoze ohranila v slabem spominu. Spomin nanje se je pričel spreminjati konec 19. in v začetku 20. stoletja, a le med bolj svobodomiselnimi slovenskimi izobraženci, ki so v obdobju zaostrenih nacionalnih razmer v Avstro-Ogrski monarhiji zadnje desetletje ali dve pred njenim razpadom Francoze slavili kot osvoboditelje. Izhajali so s stališča, da je francoska oblast v treh letih obstoja Ilirskih provinc za Slovence storila več kot avstrijska oblast v celem stoletju.²

Avstrijska oblast na območju nekdanjih Ilirskih provinc ni odpravila vseh francoskih ukrepov. Ohranila je tiste, ki niso ogrožali absolutističnega režima, torej tiste, ki so si prizadevali za gospodarsko in upravno modernizacijo ter krepitev osrednje državne moči. V družbenem in gospodarskem razvoju so se v prvi polovici 19. stoletja, podobno kot v drugih deželah Habsburške monarhije, tudi v slovenskih deželah nadaljevali procesi, ki so jih spodbudile fiziokratske in absolutistične reforme, hkrati pa so se pričele pojavljati nove proizvodne oblike in pridobitve moderne dobe – železnica, parni stroj in strojne tovarne. Novosti so se v bližini večjih tržišč in pomembnih prometnih poti uveljavljale hitreje kot v odmaknejših vaseh in krajih.³ Tako je na primer trg Ribnica železniško progo dobil šele konec 19. stoletja. 27. septembra 1893 so slavnostno odprli prvi odsek dolenskih železnic, to je progo iz Ljubljane preko Grosupljega in Ribnice do Kočevja. Proga do Kočevja naj bi imela predvsem gospodarski pomen, saj bi vzpostavila povezavo z nahajališči rjavega premoga v Kočevju, hkrati pa pospešila izvoz lesa in lesnih izdelkov s kočevskega in ribniškega območja.⁴

Vrnimo se k Ignaciju Holzapflu. V letih 1812–1818 je v Ljubljani obiskoval gimnazijo, v letih

1818–1820 ljubljanski licej in v letih 1820–1824 teološki študij.⁵ Bil je sošolec kasnejšega škofa Friderika Barage. V duhovnika je bil posvečen 21. septembra 1823, ko je še obiskoval tretji letnik bogoslovja. Naslednje leto je bil nameščen za kaplana v Kamniku, kjer je služboval v letih 1824 in 1825. Že takrat je kazal željo po pesnikovanju in pisanju. V obdobju obiskovanja bogoslovja je namreč pripadal skupini kranjskih dijakov, ki si je prizadevala nadaljevati delo Valentina Vodnika za uveljavljanje slovenske posvetne poezije. Vodnik je pričel v začetku leta 1797 izdajati *Lublanske novice*, prvi časopis v slovenskem jeziku. Časopis je izhajal štiri leta.⁶

Vodnikovi nekdanji gimnazijski učenci – kazniški kurat Janez Cigler, kamniški kaplan Ignacij Holzapfel in upokojeni duhovnik Franc Ksaver pl. Andrioli – so septembra 1824 deželno vlado prosili za dovoljenje izdajati slovenski tedenski list *Slavinja*, ki bi izhajal kot priloga časopisa *Laibacher Zeitung*. Holzapfel je svoje navdušenje izrazil v pesmi: »Zbud se Slavinja iz lipove sence! Vstan in se hlapa modrice napij! Poj! In veselja popolna ti bodi, v srcih Slovencev spet srečo novo!«⁷ Vsebina *Slavinje* naj bi bila nepolitična in domovinska. Njenega izdajanja Višji policijski in



Ignacij Holzapfel, dekan v Ribnici v letih 1848–1868
(ŽUR, t. e. 16, *Glubonemnica Holzapfel*, 1940).

¹ Vodopivec, *Od Pohlinove slovnice*, str. 24–25.

² Prav tam, str. 29.

³ Prav tam, str. 30–33.

⁴ Gradišnik in Horžen, *Ribnica, veličina majhnosti*, str. 42.

⁵ Jakopič, Holzapflove oporoka, str. 75.

⁶ Jakopič, *Dobrotnik gluhe mladine*, str. 82.

⁷ Jakopič in Knavs, *Duhovniki, začetniki pouka za gluhe*, str. 163–164.

cenzurni urad ni odobril, saj so se na Dunaju bali premočnega slovenskega preporoda. K prepovedi izdajanja je prispevalo tudi negativno mnenje škofa Antona Alojzija Wolfa, ki je bil povprašan za nasvet. Izjavil je, da se omenjenim duhovnikom njegove škofije tako z moralnega kot političnega vidika sicer ne more ničesar očitati, da pa nimajo dovolj znanja za izdajanje tovrstnega tednika.⁸

Pet let po neuspelem poskusu z listom *Slavinja* je bibliotekar ljubljanske licejske knjižnice Miha Kastelic zbral skupino slovstveno navdihnenih prijateljev. Spomladi 1830 mu je uspelo izdati prvo številko pesniškega zbornika *Kranjska čbelica*, ki je izhajala enkrat letno. Glavni pesnik *Kranjske čbelice* je bil France Prešeren, duhovni vodja pa Matija Čop. Poleg omenjenih med čbeličarje sodijo tudi bogoslovni profesor Jakob Zupan, Blaž Potočnik, župnik v Št. Vidu nad Ljubljano, Janez Cigler, župnik v Višnji Gori, znan po povesti *Sreča v nesreči*, ki jo je pohvalil celo Fran Levstik, Jurij Kosmač, bibliotečni sluga v licejski knjižnici, in Ignacij Holzapfel, ki je bil takrat kaplan pri sv. Jakobu v Ljubljani.⁹ Slednji je sodeloval le pri prvi številki, v kateri je objavil sledeče pesmi: Na posipu hudiga grada, Pod slapom v povodnji, Vetrice na vetrnici in Spomlad.¹⁰

Že po četrty številki leta 1833 je *Kranjska čbelica* prenehala izhajati, ker je Kastelic izgubil voljo za nadaljnje delo zaradi preostre cenzure v času Metternichovega absolutizma.

Leta 1834 je Holzapfel postal župnik v Črnomlju. Tam je spisal knjigo *Venc nedolžnosti*. Leta 1858 je v časopisu *Zgodnja danica* izšla njegova pesem Posvetna nečimurnost. Holzapfelovemu sodobniku Francetu Prešernu¹¹ njegove pesmi niso bile všeč, zato je spesnil zabavljiv epigram Lesničnjaku in Levičnjaku: »Kako bi neki sladke pel Lesničnjak? Kako bi neki prave pel Levičnjak?«. V *Kranjski čbelici* je objavljala tudi duhovnik Jernej Levičnik, ki ga Prešeren v epigramu zaradi rime imenuje Levičnjek. Holzapfela poimenuje Lesničnjak, saj njegov priimek pomeni lesnika (divja jablana). Čeprav so bile Prešernu Holzapflove pesmi kisle kot lesnike, si je Holzapfel kljub temu pridobil omembe vredno literarno ime.¹² Bil je predan slovenskemu jeziku in domači grudi.

Ignacij Holzapfel v Ribnici (1848–1868)

Leta 1848 je Holzapfel postal župnik in dekan v Ribnici na Dolenjskem. Svoje novo delovno mesto

je zasedel v letu velikih političnih sprememb. Leta 1848 je zahodno in srednjo Evropo zajel val revolucij.

Ribnice takrat revolucionarno vrenje ni zajelo, so se pa posledice revolucionarnega obdobja pokazale nekoliko kasneje. V drugi polovici 19. stoletja je prebujanje narodne zavesti sprožilo živahno društveno življenje. Narodna čitalnica v Ribnici je prva potrjena pravila dobila leta 1870. Skrbela je za ljudsko knjižnico in javno čitalnico ter prirejala gledališke predstave, plese in maškarade.¹³

Holzapfel je v Ribnici nasledil župnika Janeza Adama Travnja.¹⁴ Traven je izstopal po hudem rigorizmu, zlasti glede odveze pri spovedi in prejemanju obhajila. V svojih spisih je zagovarjal najstrožji nauk o pokori in spreobrnjenju. Holzapfel je tožil, da v župniji več kot polovica ljudi že več kot 20 let ni prejela obhajila.¹⁵ Vpliv Holzapflovega druženja s Friderikom Barago (1797–1868),¹⁶ misijonarjem in kasnejšim škofom v Cincinnatiju v Ohio, s katerim sta bila v letih 1820–1824 na teologiji sošolca, je povzročil, da Holzapfel ni bil pristaš janzenističnega rigorizma. Iz virov izvemo, da se je celo strogi Holzapfel, ki je »pasel duše s palico v roki«, spotikal nad temi tridimi nauki.¹⁷

Janzenizem je skupno ime za dogmatično, moralno in politično gibanje v 17. in 18. stoletju. Njegov začetnik je bil leuvenški teološki profesor in nato škof v Ypernu Cornelij Jansen (1585–1638).¹⁸ Učil je, da je človek po Adamovem grehu izgubil zmožnost delati dobro. Samo dejavna milost mu omogoča delati dobro. Bog je človeka brez njegovih zaslug ali krivde določil za zveličanje ali pogubljenje. Na področju teologije je Jansen odklanjal filozofijo, na njeno mesto je postavljala Sveto pismo in cerkvene očete, poudarjal je moralni rigorizem in pravice škofov proti papežu, nasprotoval cerkvenim redovom in papeževi nezmotljivosti ter državni oblasti dopuščal posegati v cerkvene zadeve. Cerkev je njegov nauk sicer večkrat obsodila, a se je janzenizem v različnih oblikah hitro širil po Evropi.¹⁹

Na Slovenskem teološkega (dogmatičnega) janzenizma ne poznamo. Vzdevek »janzenisti« ali »filo-

¹³ Gradišnik in Horžen, *Ribnica, veličina majhnosti*, str. 41.

¹⁴ Traven je umrl leta 1847. Do Holzapflovega prihoda ga je nadomeščal kaplan Anton Kraševac (Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 645).

¹⁵ Dolinar, Jožefinizem in janzenizem, str. 170.

¹⁶ Friderik Baraga se je na Dunaju seznanil z duhovnikom Klemensom Dvoržakom, ki je med ljudmi pridigal o božji ljubezni in dobroti ter pomenu krščanskega usmiljenja. Pridigal je preprosto in iskreno. Previdno, a vztrajno je nastopal zoper napake in razvade ljudi ter jim vcepjal ljubezen do Boga in Cerkve. Veliko je spovedoval. S spovedanci je ravnal skrajno milo, vendar resno. Zavzel se je zlasti za mlade izobražence, ki so se sestajali v njegovem skromnem stanovanju. Na srečanjih so brali verske knjige in se pogovarjali o tekočih dogodkih. Dvoržak je pripadal redu redemptoristov (Jaklič in Šolar, *Friderik Baraga*, str. 22–23).

¹⁷ Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 209.

¹⁸ Dolinar, Jožefinizem in janzenizem, str. 166.

¹⁹ Prav tam.

⁸ Lego, »Slavinja«, prvi slovenski tednik, str. 316.

⁹ Pregelj in Tomšič, *Slovstvena zgodovina*, str. 51.

¹⁰ Jakopič, Dobrotnik gluhe mladine, str. 83.

¹¹ V letih izhajanja *Kranjske čbelice* sta si bila s Prešernom tudi po bivališčih zelo blizu. Holzapfel je bil namreč v letih 1829–1834 kaplan pri Sv. Jakobu v Ljubljani. Prešeren je v istem času stanoval v bližnji Rožni ulici (Kolar, Literarni sprehod po Ljubljani, str. 111–112).

¹² Jakopič, Holzapflovega oporoka, str. 75.

janzenisti« se je prijel dveh skupin, ki sta bili po svojih interesih in delovanju popolnoma različni. V prvo skupino, zbrano okrog ljubljanskega škofa Janeza Karla Herbersteina (redni škof v letih 1772–1787), sodijo pristaši reformnega katolicizma, v drugo pa pristaši janzenizmu sorodnega moralnega rigorizma.²⁰ Za obe skupini je značilno, da odločno odklanjata vse dogmatične zmote janzenizma, čeprav sta z janzenistično literaturo temeljito seznanjeni. To jima je v branje priporočal tudi ljubljanski nadškof Mihael Brigido v svojem pastirskem pismu leta 1804. V svojih nazorih sta skupini večinoma umirjeni. Po hudem rigorizmu sta izstopala le omenjeni Janez Traven in duhovnik Gašper Švab.²¹

Duhovščina je v predmarčnem obdobju ohranjala pomembno mesto v javnem življenju. Kljub temu je delež duhovnikov med izobraženci upadel, kar je bila posledica laizacije družbe. Študij bogoslovja je bil v finančnem smislu še vedno najbolj dostopen in je med kmečkim prebivalstvom še vedno užival velik ugled. Kljub temu je naraščalo število Slovencev, ki so se odločali za študij drugih smeri in si izbrali bogoslovje šele takrat, ko pri drugem študiju niso bili uspešni. Duhovščina je bila zato glede nazorov precej neenotna.²²

Kot dekan v Ribnici je Holzapfel postal častni konzistorialni svetnik (škofov svetovalec) in okrajni šolski nadzornik. Leta 1858 je bil odlikovan s Franc Jožefovim zlatim zaslužnim križem. Slovel je kot dober šolnik.²³ Po osnovnošolskem zakonu iz leta 1805, imenovanem Politična šolska ustava, ki je z nekaterimi dopolnitvami ostal v veljavi do leta 1869, sta bila v ospredju poudarjanje vzgojnega pomena verouka in zamenjava posvetnega šolskega nadzorstva s cerkvenim na krajevni, okrajni in deželni ravni. Krajevni šolski nadzorniki so postali župniki, ki so nadzirali vsebino in metode pouka, vedenje učiteljev in učencev ter odnos staršev do šole. Na naslednji stopnji so funkcijo šolskih nadzornikov opravljali dekani ali njihovi namestniki, ki so poleg dela učiteljev nadzirali tudi skrb krajevnih oblasti za vzdrževanje šole in učitelja ter za šolski obisk. Na škofijski ravni so delovali škofijski šolski nadzorniki, ki so o rezultatih svojega dela poročali deželni oblastem.²⁴

Istega leta kot Holzapfel, torej leta 1848, je v Ribnico kot učitelj prišel Josef Raktelj, ki je pri vodenju takratne dvorazredne šole sodeloval s Holzapfom. V njunem času se je ribniška ljudska šola še bolj razvila in tudi število učencev se je povečalo.²⁵ Raktelj je leta 1856 postal nadučitelj v takratni že trirazrednici. Iz šolske kronike izvemo, da je bilo leta 1848 na šoli 57 učencev in učenk. Do leta 1864 se je število povečalo

na 341 rednih učencev, starih med 8 in 12 let, ter več kot 200 t. i. »nedeljskih« učencev.²⁶ Sprejeli bi jih še več, a je primanjkovalo prostora.²⁷

Ribniška šola ima bogato tradicijo in je bila v tistem času zelo uspešna. Obiskovali so jo učenci iz vseh kranjskih krajev, pa tudi od drugod. O njenem pomenu pričajo »Zlate bukve«, najstarejši šolski spomenik iz leta 1808.²⁸ V času Ilirskih provinc se je v njej šolal France Prešeren, ki je zapisan tudi v Zlati knjigi odličnjakov ribniške šole. Velike zasluge za uspeh ribniške šole je imel dekan Huml, ki se je zavedal pomena izobraževanja. Šolam v svoji dekaniji je predložil pravilnik o poteku pouka v nedeljski šoli in redni šoli, leta 1808 pa je v ribniški šoli vpeljal »Zlate bukve«.²⁹

Holzapflov veličastni spomenik v Ribnici je župna cerkev. Uresničil je to, o čemer naj bi razmišljali že dvajset let. Stara cerkev je bila zaradi številnih poškodb dotrajana in za vse vernike premajhna. Ribnica je bila središče misijonskega okrožja – prafara, ki se je razprostirala od Ljubljanskega barja do Kolpe ter od Metlike do Cerknice. Ribniška cerkev je posvečena sv. Štefanu, papežu mučencu. Prvotna cerkev je imela en zvonik in je dobila vrsto poškodb. Leta 1764 jo je poškodovala strela, vendar so jo popravili, leta 1778 pa jo je uničil požar, tako da so jo morali obnoviti. V drugi polovici 19. stoletja so se Ribničani lotili gradnje nove cerkve.³⁰ 29. oktobra 1866 je Anton Kos, prošt ljubljanskega kapitlja in škofov generalni vikar, blagoslovil in položil vogelni kamen. Zidarska dela sta prevzela ljubljanska mojstra Faleschini in Frejs, ki sta delo odstopila Frucotu in Silvestru Vincerutiju. Farani so darovali in prinašali gradbeni material. Predsednik »stavbenega vodstva« je skrbel, da so imeli delavci vseskozi dovolj gradbenega materiala. Celotni stroški za gradnjo cerkve brez oltarjev so znašali 67.000 goldinarjev. Poleg župljanov sta denar prispevala cesar kot patron (8.000 goldinarjev) in sama župnija Ribnica pod vodstvom Ignacija Holzapfla (10.000 goldinarjev).³¹ Izvor preostalih finančnih sredstev iz vira ni razviden. Vodili so natančno evidenco prispevkov župljanov. Andrej Pogorelec,

²⁶ Številni vaški otroci med tednom niso mogli obiskovati šolskega pouka zaradi domačih delovnih obveznosti in oddaljenosti od šole. Zato so od začetka 19. stoletja dalje ob nedeljah organizirali začetne in ponavljalne nedeljske šole, kjer so se šoloobvezni otroci učili brati, pisati in računati. Za pomoč pri poučevanju je škof Anton Martin Slomšek napisal učbenik *Blaže in Nežica v nedeljski šoli* (Prva triada. Nedeljska šola branja, pisanja, računanja in petja – Učna ura iz leta 1865. <http://www.ssolski-muzej.si/slo/aboutmuseum.php?page=27> (datum dostopa 26. 3. 2018)).

²⁷ ZAL, RIB 37, t. e. 1, a. e. 1, Osnovna šola Ribnica, Kronika Ljudske šole (1848) 1875–1977.

²⁸ Prav tam.

²⁹ Gradišnik in Horžen, *Ribnica, veličina majhnosti*, str. 36.

³⁰ Gradišnik, »Purgerji, rešetarji in lončarji ...«, str. 61.

³¹ ŽUR, Tage-Buch od leta 1868, Kronika župnije Ribnica 1866–1917, Zidanje nove farne cerkve v Ribnici od leta 1866–1868, Leto 1866, str. 1.

²⁰ Prav tam, str. 166–167.

²¹ Prav tam, str. 170.

²² Vodopivec, *Od Pohlinove slovnice*, str. 40.

²³ Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 646.

²⁴ Ciperle in Vovko, *Šolstvo na Slovenskem*, str. 34–35.

²⁵ Gradišnik in Horžen, *Ribnica, veličina majhnosti*, str. 40.



Stara cerkev v Ribnici, ki so jo leta 1866 porušili (Ribnica skozi stoletja, str. 102).

nekdanji vojak iz Goriče vasi, je zapisoval, kaj je kdo pripeljal za cerkev. Vodenje računov je bilo zaupano ribniškemu posestniku in tobakarju Friedrichu Logerju, ki je svoje delo opravljal brezplačno.³²

O zidavi cerkve se je v Ribnici spletlo veliko zgodb.³³ Ignacij Holzapfel, ki je kot ribniški dekan vodil gradnjo, se je s cerkvenimi ključarji sporekel glede vhoda v cerkev. Dekan Holzapfel je vztrajal, da mora vhod nove ribniške cerkve gledati proti župnišču, torej proti vzhodu, ključarji pa so vztrajali, da mora gledati proti glavnemu trgu. Zmagala je njihova ideja. V času gradnje nove cerkve je bogoslužje

potekalo v majhni leseni kapelici. Nova cerkev je bila dograjena novembra 1868.³⁴ Holzapfel ni dočkal njene izgradnje, saj je umrl 21. januarja 1868. 23. januarja je bil pokopan na pokopališču v Hrovači.³⁵

Izvirne Holzapflove podobe ne poznamo. Očitno se ni dal nikoli slikati. Ob 40-letnici zavoda je učiteljski zbor poskušal najti njegovo fotografijo, a zaman. Da bi ob proslavi te okrogle obletnice v zavodu le imeli primerno pokojnikovo sliko, je predmetni učitelj Ivan Erbežnik po opisu starih Ribničanov, ki so se Holzapfla še spominjali, izdelal dve njegovi sli-

³² Prav tam.

³³ Gradišnik in Horžen, *Ribnica, veličina majhnosti*, str. 40.

³⁴ Gradišnik, »Purgerji, rešetarji in lončarji ...«, str. 61.

³⁵ ZAL, RIB 37, t. e. 1, a. e. 1, Osnovna šola Ribnica, Kronika Ljudske šole (1848) 1875–1977.



Francoski most, ribniški grad in cerkev, dograjena leta 1868 na temeljih stare (Ribnica skozi stoletja, str. 103).

ki. Ena je bila v gluhonemnici, druga pa v ribniškem župnišču.³⁶ Po opisu Ribničanov, ki so ga imeli v spominu še iz otroških let, je bil majhne, čokate postave, plešast, trdih obraznih potez in strogega pogleda.³⁷ Po opisu sodobnikov je bil zelo pameten mož, do sebe strog in odločen, pravičen, iskren in zelo dober do trpečih.³⁸ V pogled v njegovo osebnost in odnos do župljanov nam izpričujejo cerkvena oznanila, ki jih je sestavljal k svojim pridigam. Kot primer poglejmo oznanilo iz leta 1861 ob škofovem obisku.³⁹ Približeval se je namreč čas birmе. Holzapfel je župljane podrobno poučil, kako morajo ravnati ob obisku visokega cerkvenega dostojanstvenika in kako se morajo starši in otroci pripraviti na birmo. Staršem je svetoval, naj otroke nanjo pripravijo s pogostimi molitvami in družinskim postom, ne pa z »gizdovimi« oblačili – skratka, brez »posvetne prevzetnosti«, saj »Bog le ponižnim svojo gnado daje«. ⁴⁰ Prav tako jim je svetoval previdnost pri izbiri botrov. Ti naj bi bili

pošteni in bogaboječi, kar pomeni, da se je bilo treba izogibati »očitnih grešnikov«, to je pijancev, prešuštnikov itd. Ob obisku škofa, ki naj bi v župnijo prišel iz smeri Sodražice, je župljanom zabičal pobožno zadržanje, ne pa povzročanje hrupa in nespametnega izražanja navdušenja. Spotaknil se je tudi ob njihova oblačila. Zlasti župljane, ki so stali v prvi vrsti ob cesti, po kateri naj bi prišel škof, je poučil, da ga morajo pričakati v snažnih oblekah in urejeni. Podrobna navodila so sledila tudi v primeru, da bi škof pridigal pri maši. Poudaril je, da so dobrodošli le tisti, ki si resnično želijo poslušati pridigo in jo tudi ponotranjiti. Vsem tistim, ki bi v cerkev prišli le iz radovednosti, je svetoval, naj ostanejo doma, saj je bila cerkev že tako pretesna.

Holzapfel tudi dogajanja po birmi ni prepustil naključju. Staršem je odločno odsvetoval obisk gostiln, da »ne bodo Sv. Duha prec perve ure z vinskim duhom iz sebe pognali«. ⁴¹

Zanimiva so tudi njegova opozorila staršem glede izostajanja njihovih otrok od pouka. Očitno je bilo izostajanje precej razširjeno, saj je Holzapfel ugotavljal, da je pogosto prisotna le polovica dečkov. Kot kaže, so bile razlog za izostajanje neugodne vremenske razmere, ki jih je Holzapfel komentiral s temi

³⁶ Prav tam.

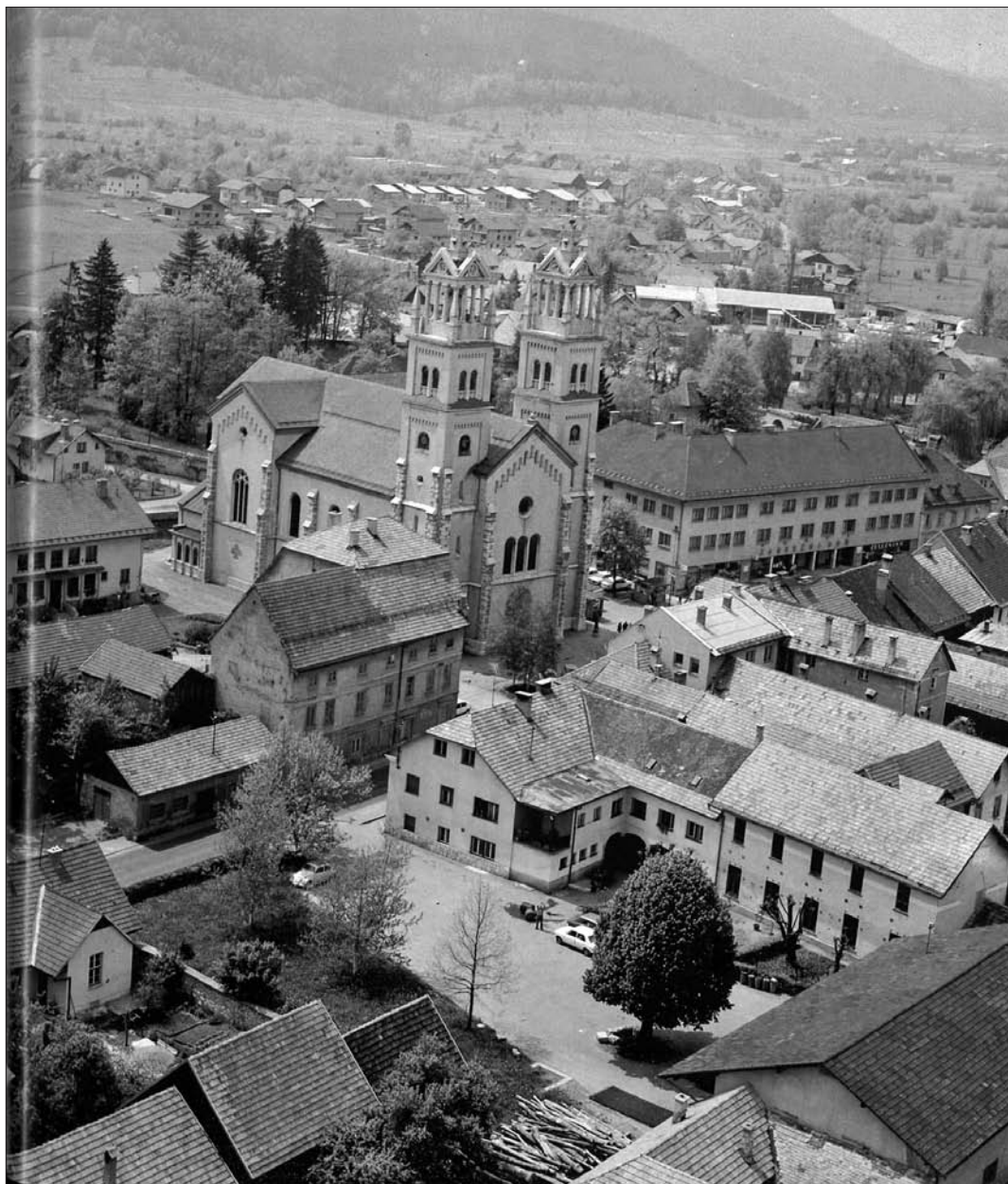
³⁷ Mazi, Holzapfel med Ribničani, str. 4.

³⁸ Jakopič, Dobrotnik gluhe mladine, str. 83.

³⁹ Mazi, Holzapfel med Ribničani, str. 4. Vir ne navaja imena škofa, a sklepam, da gre za ljubljanskega škofa Jerneja Vidmarja, ki je to funkcijo opravljal v letih 1860–1871 (op. avtorice).

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Prav tam.



Ribnica s cerkvijo danes (Ribnica skozi stoletja, s. p.).

besedami: »Na vsak dež ali sneg ne sme šolar porajtati. Človek se mora v mladih letih vterduvati, saj kruh ne raste za pečjo.«⁴² Da bi starše zdramil, jim je jasno zažugal, da vsak otrok, ki bo imel 20 »pik« (verjetno neopravičenih ur, op. avtorice), ne bo mogel napredovati v naslednji razred oziroma končati šole, kajti »cerkvene in cesarske postave niso slama, da bi jih vsaki z nogami teptal.«⁴³

Ignacij Holzapfel je kot »varuh« svojih župljanov te podrobno poučil o vseh vidikih njihovega življenja. Bil je načelen in neposreden v svojih svarilih, a hkrati

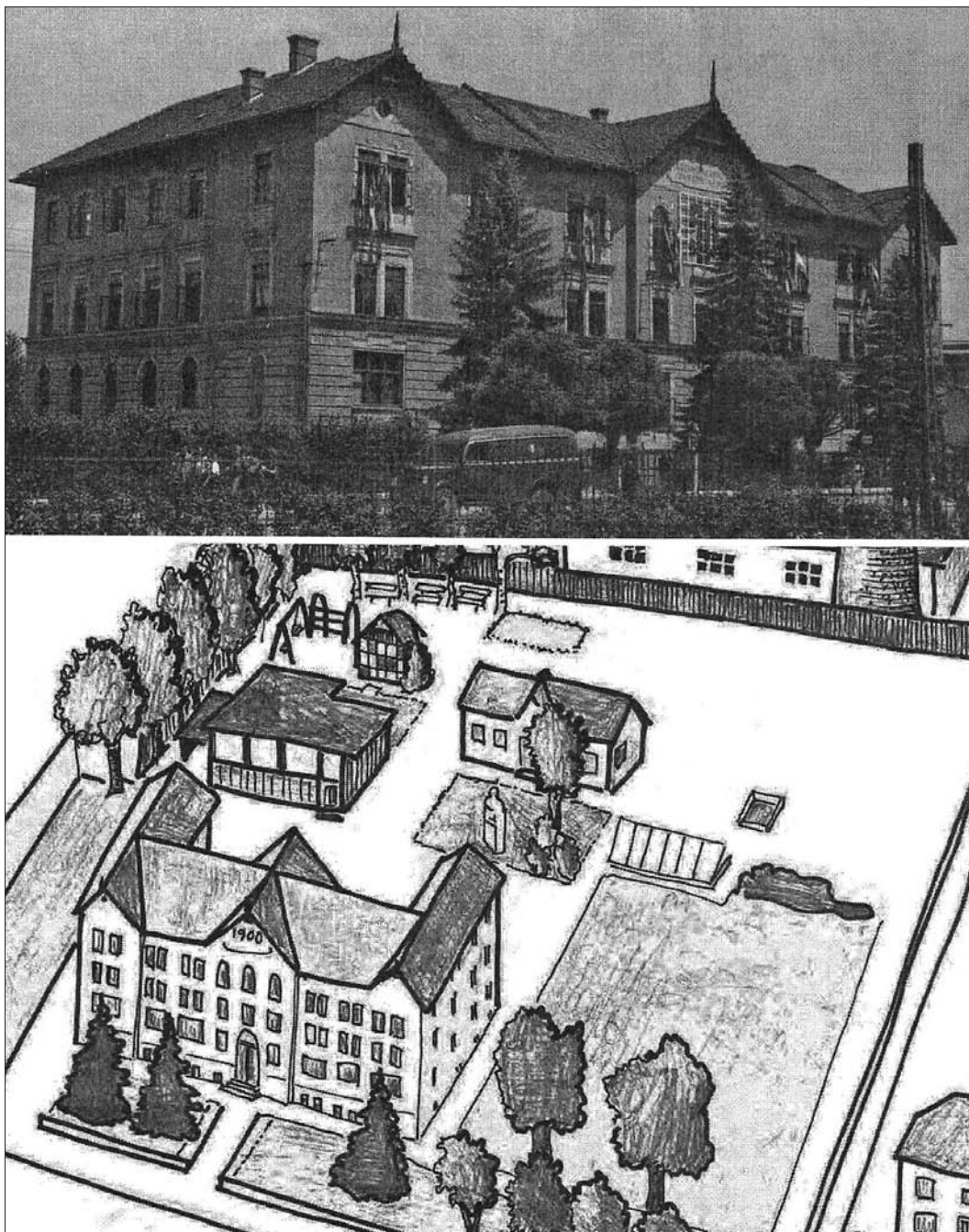
pripravljen pomagati in delati v skupno dobro. Nekateri sodobniki so ga opisali takole: »Na znotraj je bil blag in dober kot orehovo jedro, čeprav je po zunanje zgledal kot zelena orehova lupina.«⁴⁴

Kakorkoli, ta mož je v oporoki svoje premoženje namenil izgradnji prepotrebnega zavoda za gluho-nemo mladino. Gluhonemnica v Ljubljani je drugi njegov trajni spomenik.

⁴² Prav tam.

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 645.



Ljubljanska gluhoemnica s pripadajočim vrtom (Pavlič, Gluhi nekoč in danes, str. 7).

Ignacij Holzapfel, dobnik slovenske gluhoeme mladine

Holzapfel je v svoji oporoki z dne 1. julija 1862, spisani v nemškem jeziku, skoraj vse svoje prihranke namenil gradnji šole za gluhoeme otroke na Kranjskem. Po zapuščinski razpravi je ostala čista zapuščina v znesku 52.962 goldinarjev.⁴⁵ Povod za to njegovo plemenito volilo je bilo spoznanje, da se

mora slovenska gluhoema mladina šolati v nemških zavodih, ki so jo versko in narodno odtujevali od slovenskih izročil. Usodo gluhoemih otrok je imel priložnost spoznati v svoji neposredni bližini, saj je bilo tudi v okolici Ribnice več nešolanih gluhoemih otrok. Zato si je prizadeval za izgradnjo šole za gluhoemo mladino na slovenskih tleh, kjer bi pouk potekal v slovenskem jeziku. O pouku in vzgoji gluhoeme mladine je bil verjetno že toliko poučen, da se je zavedal pomena njenega strokovnega vzgojno-izobraževalnega pouka, saj ji je omogočil pridobitev

⁴⁵ Jakopič, Začetek, str. 153.

določenih obrtniških poklicev, pri katerih gluhomost ni bila ovira.⁴⁶ S tem se je gluhomim odprla pot do samostojnega življenja.

Z volilom Ignacija Holzapfla je bila dejansko sezidana gluhomnica, kot je bilo zapisano na spominski plošči v veži nekdanjega zavoda na Zaloški cesti. Manjše zneske za njegovo zgraditev so prispevali tudi drugi dobrotniki. Med ustanovitelji se omenja Francišek Holdheim, kar je psevdonim za prelata Franciška Schmida, ki je leta 1830 prispeval osem delnic cesarsko-kraljeve avstrijske nacionalne banke pri cesarsko-kraljevem ilirskem guberniju za zgraditev zavoda za gluhoneme otroke s Kranjskega in Koroškega. Leta 1850 se je njegov ustanovni sklad razdelil med obe kronovini.⁴⁷ Med dobrotniki se omenjajo še druga imena – tako na primer ljubljanski škof Anton Alojzij Wolf, ki je v oporoki leta 1858 osem državnih zadolžnic zapustil gluhomnici, ki naj bi jo ustanovili v Ljubljani. Med ustanovitelji je naveden tudi dunajski duhovnik Franc Ser. Dafner, ki je v oporoki leta 1861 izgradnji zavoda v Ljubljani namenil 3.000 goldinarjev.⁴⁸

To so le nekatera imena, ki so omogočila ustanovitev tako prepotrebnega zavoda za gluhomemo mladino v Ljubljani. V Avstriji je bil prvi zavod za gluhoneme ustanovljen na Dunaju leta 1779. Pod vplivom dunajskega zavoda so bili v Avstriji ustanovljeni še drugi tovrstni zavodi, tako v Linzu leta 1812, Gradcu leta 1832 in Celovcu leta 1846. Potrebe po ustanovitvi gluhomnice so bile vse večje tudi v Ljubljani. Gluhonemi otroci z nekdanje Kranjske so se, kot rečeno, šolali v tujih zavodih, predvsem v Linzu in Gradcu, in sicer v nemškem jeziku. Stroške za njihovo šolanje so krili z dohodki iz ustanov in volil za gluhoneme, ki so jih naklonili dobrotniki, a le za omejeno število otrok.⁴⁹

Sredstva za ljubljansko gluhomnico so torej zbirali že dolgo pred dejansko ustanovitvijo zavoda, ki so jo zavračevale splošne prosvetne razmere v tistem obdobju. Oblasti se namreč dolgo niso mogle sporazumeti, katera od njih je dolžna skrbeti za pouk gluhomim. Ko je novela k šolskemu zakonu iz leta 1883 to dolžnost dodelila deželni oblasti, so leta 1889 izvedli popis gluhomim otrok na Kranjskem. Našteli so 128 šoloobveznih otrok. Glede na to visoko število in dejstvo, da so tuji zavodi gluhomeme otroke s Kranjskega zaradi prenapoljenosti z domačimi gojenci začeli odklanjati, je bila vedno bolj v ospredju potreba po ustanovitvi lastnega zavoda. Jeseni 1889 je deželna vlada kupila zemljišče in pripravila gradbene načrte. 28. oktobra 1900 je bila otvoritev gluhomnice v Ljubljani ob današnji Zaloški cesti. Uradno se je imenovala Kranjski

ustanovni zavod za gluhoneme. Sprva je bila zasebni zavod za vzgojo in izobraževanje gluhih otrok, leta 1905 pa je postala državni zavod. Pouk je potekal v slovenščini.⁵⁰ Namen zavoda je bil gluhomeme otroke naučiti glasovnega govora in jim s tem omogočiti kasnejše samostojno življenje, hkrati pa jih, v skladu z duhom časa, versko vzgojiti in pripraviti na prejem svetih zakramentov ter jih tako narediti za koristne člane družbe.⁵¹

Ljubljanska gluhomnica pa ni bila prvi slovenski zavod za gluhoneme. Kanonik Valentin Stanič je namreč leta 1840 ustanovil gluhomnico v Gorici. Ljubljanska gluhomnica tudi ni bila prvi tovrstni zavod na Kranjskem. V zavodu Ubogih šolskih sester de Notre Dame v Šmihelu pri Novem mestu je bila na pobudo župnika Antona Peterlina leta 1886 ustanovljena šola za gluhonema dekleta. Z ustanovitvijo ljubljanske gluhomnice je dejavnost šole v Šmihelu prenehala. Gluhonemi dečki so se do ustanovitve ljubljanske gluhomnice šolali v Gorici, Gradcu, Linzu in Celovcu.⁵²

Kljub temu da je Holzapfel za gluhomemo mladino volil svoje celotno premoženje in bil s tem njen največji dobrotnik, njegovo ime v gluhomnici ni bilo ovekovečeno. Spominski plošči v zavodski veži sta sicer imeli vklesano njegovo ime v slovenskem in nemškem jeziku, drugje v zavodu pa ni bilo niti njegove slike niti njegovega imena. Ko so po prvi svetovni vojni iz uradov, šol in zavodov izginjali nemški napisi, je bil iz zavoda odstranjen tudi omenjeni napis. To je gluhomnica ob praznovanju 40-letnice ustanovitve poskušala popraviti. Dobila je Holzapflov sliki, na vrtu pa njegov marmorni kip, ki ga je izklesal gluhomemi akademski kipar Ivan Strekelj, nekdanji gojenec zavoda. Kip je bil med okupacijo postavljen na vrtu gluhomnice in odkrit ob skromni slovesnosti. Strekelj je za svoje delo prejel 2.000 lir. S tem je zavod lajšal njegovo takratno brezposelnost. Ignaciju Holzapflu je gluhomnica na ta način izrazila globoko hvaležnost. Kip so poimenovali »Naš oče«. Ime je predlagal učitelj Vilko Mazi, in sicer zato, ker je Holzapfel iskreno pokazal očetovsko skrb za gluhomeme otroke in ker je bilo omenjeno ime za gojenca zavoda artikulacijsko lažje izgovorljivo.⁵³

Svojo 40-letnico je gluhomnica praznovala na pragu druge svetovne vojne 26., 27. in 28. oktobra 1940. Ta obletnica je bila toliko pomembnejša zato, ker je banska uprava vodstvu gluhomnice končno zagotovila razširitev zavoda, ki se je po prvi svetov-

⁵⁰ Prav tam, str. 75–76.

⁵¹ ARS, AS 2032, Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana, t. e. 3, a. e. 1, Začetek in zgodovinski razvoj gluhomnice v Ljubljani. Več o glasovno-govorni metodi poučevanja gluhomim otrok gl. Dobaja, Gluhomnica v Ljubljani 1919–1940, str. 385–396.

⁵² Dobaja, Gluhomnica, str. 76.

⁵³ ARS, AS 2032, Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana, t. e. 3, a. e. 1, Začetek in zgodovinski razvoj gluhomnice v Ljubljani.

⁴⁶ ARS, AS 2032, Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana, t. e. 3, a. e. 2, Kronika.

⁴⁷ Jakopič, Začetek, str. 153.

⁴⁸ Prav tam.

⁴⁹ Dobaja, Gluhomnica, str. 75.



*Grob Ignacija Holzapfla v Hrovači
(osebni arhiv avtorice).*

ni vojni soočal s hudo prostorsko stisko. Ljubljanska gluhoemnica je bila namreč edini tovrstni zavod v slovenskem delu jugoslovanske države.⁵⁴

V okviru praznovanja obletnice si je vodstvo gluhoemnice prizadevalo pripraviti slovesnost tudi v Ribnici – potekala naj bi 28. oktobra. V cerkvi na pokopališču v Hrovači, kjer je Holzapfel pokopan, je bila predvidena maša zadušnica za vse dobrotnike, ki so pripomogli h graditvi gluhoemnice, po maši pa bi sledili slavnostni govor enega izmed učiteljev zavoda, zahvalni govor enega izmed gojencev in položitev venca na grob.⁵⁵ Ob tej priložnosti je vodstvo gluhoemnice za potrebe slavnostnega govora ribniški dekanat zaprosilo za posredovanje obsežnej-

ših podatkov o življenju in delu dekana Holzapfla. Dekanat podatkov ni mogel posredovati, saj je ugotavljal odsotnost poglobljene študije o dobrotniku gluhoemne mladine.⁵⁶ Ravnateljstvo gluhoemnice in učiteljski zbor sta tako slavnostni govor oblikovala na podlagi podatkov, ki jih je o Holzapflu zbral ribniški dekan Anton Skubic. Skubic je ves prosti čas v Ribnici posvetil raziskovanju virov in slovstva za krajevno zgodovino. Iz njegovih rokopisov je notar Josip Lesar v Argentini ob stoletnici njegovega rojstva leta 1876 izdal delo z naslovom *Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine*.⁵⁷

Šola za gluhoemno mladino se je leta 1966 preselila v nove prostore na Vojkovi ulici v Ljubljani (Bežigrad). Številni gluhoemni so osebno pomagali, da je bil doprsni kip Ignacija Holzapfla prenesen v park novega zavoda.⁵⁸

Zaključek

Ribniški dekan Ignacij Holzapfel je ostal ljudem v spominu kot strog, bistroumen, a pravičen mož. Bil je načelen v svojih dejanjih in je enako pričakoval od svojih župljanov, ki jim je v cerkvenih oznanilih marsikdaj namenil ostre besede. Njegov prvi trajni spomenik je ribniška cerkev sv. Štefana, ki je bila zgrajena s sodelovanjem in prispevki vseh župljanov. Njene izgradnje ni dočakal, saj je prej zbolel in umrl.

Drugi njegov trajni spomenik je ljubljanska gluhoemnica, ki je bila zgrajena iz volil različnih dobrotnikov, med katerimi je največ prispeval prav Holzapfel. Svoje premoženje je v oporoki namenil gradnji zavoda za gluhoemno mladino, ki se je šolala v nemških zavodih in se s tem odtujevala domači grudi. Tudi s tem dejanjem je pokazal svojo rodoljubnost – tako kot že veliko prej pri neuspešnih poskusih izdajanja slovenskega tednika *Slavinja*. Z izgradnjo zavoda za gluhoemno mladino v Ljubljani leta 1900 se je slovenski gluhoemni mladini odprla pot do samostojnega življenja.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 2032, Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana.

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

RIB 37, Osnovna šola Ribnica, Kronika Ljudske šole, (1848) 1875–1977.

⁵⁴ Več o tem Dobaja, *Gluhoemnica*, str. 74–90.

⁵⁵ ŽUR, t. e. 16, a. e. 252, *Gluhoemnica Holzapfel*, l. 1940. Gluhoemni so se na grobu svojega dobrotnika poklonili tudi ob gostovanju gledališke skupine Društva gluhoemnih v Ljubljani v Ribnici leta 1939 (Rupnik, *Ko se zapro vrata zavoda ...*, str. 145).

⁵⁶ ŽUR, t. e. 16, a. e. 252, *Gluhoemnica Holzapfel*, l. 1940.

⁵⁷ *Ribnica skozi stoletja*, str. 52.

⁵⁸ Jakopič, *Dobrotnik gluhe mladine*, str. 83.

ŽUR – Župnijski urad Ribnica
 Gluhonemnica Holzapfel, l. 1940, t. e. 16.
 Tage-Buch od leta 1868, Kronika župnije Ribnica 1866–1917.

LITERATURA

- Ciperle, Jože in Andrej Vovko: *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja I (do 1848)*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1988.
- Dobaja, Dunja: Gluhonemnica v Ljubljani 1919–1940. *Zgodovina otroštva* (ur. Aida Škoro Babič, Mateja Jeraj, Matevž Košir in Bojan Balkovec). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012, str. 385–396.
- Dobaja, Dunja: Gluhonemnica v Ljubljani v prizadevanjih za razširitev zavoda v obdobju med obema vojnama. *Prispevki za novejšo zgodovino* LVII, 2017, št. 2, str. 74–90.
- Dolar, France M.: Jožefinizem in janzenizem. *Zgodovina cerkve na Slovenskem* (ur. Metod Benedik z uredniškim odborom). Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 153–171.
- Gradišnik, Marina in Vesna Horžen: *Ribnica, veličina majhnosti: ribniška zgodovina od prazgodovinske naselbine pri Žlebiču do devetdesetih let prejšnjega stoletja*. Ribnica: Muzej Miklova hiša, 2007.
- Gradišnik, Marina: »Purgerji, rešetarji in lončarji ...«: k zgodovini trga Ribnica na Kranjskem. *Zgodovina za vse* XIII, 2006, št. 1, str. 60–74.
- Jaklič, Franc in Jakob Šolar: *Friderik Baraga: ob 100-letnici Baragove smrti*. Celje: Mohorjeva družba, 1968.
- Jakopič, Bogo in Bogdan Knavs: Duhovniki, začetniki pouka za gluhe. *Socialno delo* 45, 2006, št. 3/5, str. 24–30.
- Jakopič, Bogo: Dobrotnik gluhe mladine. Ignacij Holzapfel (1799–1868). *Mohorjev koledar 2009* (ur. Matija Remše). Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2008, str. 82–83.
- Jakopič, Bogo: Holzapflova oporoka. *Kronika* 31, 1983, št. 1, str. 75.
- Jakopič, Bogo: Začetek Kranjskega ustanovnega zavoda za gluhoneme v Ljubljani. *Kronika* 18, 1970, št. 3, str. 153–154.
- Kolar, Ivan: Literarni sprehod po Ljubljani: Šempetrsko predmestje in Vodmat. *Jezik in slovstvo* 3, 1957, št. 3, str. 111–112.
- Lego, Jan Vaclav: »Slavinja«, prvi slovenski tednik. *Ljubljanski zvon* 6, 1886, št. 5, str. 316.
- Mazi, Vilko: Holzapfel med Ribničani. *Slovenski poročevalec* 11, 1950, št. 143, str. 4.
- Pavlič, Slavko: Gluhi nekoč in danes. *Zgodovina gluhih v Ljubljani. Konferenca Gluhi v Ljubljani, nekoč in danes, 16. 10. 2014*. Ljubljana: Društvo učiteljev gluhih Slovenije, 2015.
- Pregelj, Ivan in France Tomšič: *Slovstvena zgodovina Slovencev, Hrvatov in Srbov v vprašanjih in odgo-*

- vorih*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1938.
- Ribnica skozi stoletja*. Ribnica: Skupščina občine Ribnica in založba Spektar Zagreb, 1982.
- Rupnik, Vinko: Ko se zapro vrata zavoda ... *Štirideset let gluhonemnice v Ljubljani 1900–1940* (ur. Rudolf Dostal in Drago Supančič). Ljubljana: Ravnateljstvo gluhonemnice v Ljubljani, 1940, str. 140–147.
- Skubic, Anton: *Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine*. Buenos Aires: Editorial Baraga, 1976.
- Vodopivec, Peter: *Od Poblinove slovnice do samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2006.

SPLETNI VIR:

- Prva triada. Nedeljska šola branja, pisanja, računanja in petja – Učna ura iz leta 1865. V: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/aboutmuseum.php?page=27> (datum dostopa 26. 3. 2018).



S U M M A R Y

Ignacij Holzapfel, parish priest and dean of Ribnica, benefactor of deaf and mute youth. Founding of Ljubljana's deaf-mute institute and preserving the memory of Ignacij Holzapfel

The article focuses on the life and work of the dean of Ribnica, Ignacij Holzapfel, who was originally from Tržič and whose occupation as a priest also led him to Ribnica. Holzapfel assumed the posts of dean and consistory counsel as well as district school supervisor in the revolutionary year of 1848, which left no direct impact on Ribnica. The consequences of the revolutionary period only became apparent years later. In the second half of the nineteenth century, the awakening national awareness gave rise to a lively social life. The national reading club in Ribnica obtained its first certified regulations in 1870. It maintained the people's library and a public reading room, as well as organised theatre performances, dances, and masquerades.

One lasting monument to Holzapfel in Ribnica is the magnificent church, for the construction of which he devotedly collected funds all of his life. Holzapfel also raised contributions for the deaf-mute institute in Ljubljana, another lasting monument to his name. In his last will and testament, he left his entire property for the construction of what was to become the institute for deaf and mute youth from Carniola, which had theretofore received edu-

cation in German institutes and thus alienated itself from the Slovenian language and home. Although he was not the sole donor, Holzapfel's contribution was undoubtedly the biggest and most crucial as it actually enabled the construction of the above-mentioned institution. By doing so, Holzapfel also provided many future generations of deaf and mute youth with education, vocational training as well as a chance of leading an independent life.

Last but not least, Ignacij Holzapfel was a poet and writer. He was a contemporary of France Prešeren, the central poet of Kranjska čbelica [The Carniolan Bee], the first almanac of poetry in the Slovenian language. In its first issue, the almanac also featured a few of Holzapfel poems. Although Prešeren found his poems as »sour as crab apples«, Holzapfel made a noteworthy literary name for himself. He was devoted to the Slovenian language and his native soil.